

ثبت و توسعه ژئوپارک‌ها زمینه‌ای برای توسعه گردشگری و فرصتی برای توسعه پایدار منطقه‌ای (مطالعه موردی: منطقه ورزنه و تالاب گاوخونی)

غلامرضا شفیعی^۱ مهدی مومنی^{*۲}

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی گردشگری، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

۲- دانشیار گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

چکیده:

منطقه ورزنه و تالاب گاوخونی از مناطق ارزشمند استان اصفهان جهت توسعه گردشگری است. شهر تاریخی ورزنه، مرکز بخش بن رود از توابع شهرستان اصفهان است. این شهر آخرین آبادی مسیر زاینده رود، در ۲۵ کیلومتری شمال شرقی تالاب گاوخونی است. قابلیت‌های ارزشمند از جمله: عبور زاینده رود از پهنه منطقه، مجاورت با تالاب گاوخونی، ژئو سایت‌های متعدد، زیست بوم‌های متنوع، تاریخ کهن، محوطه‌های باستان‌شناسی، آثار تاریخی متعدد، نزدیکی به کلانشهر اصفهان و برخورداری از فرهنگی ریشه‌دار، غنی و منحصر به فرد، شرایط مناسبی را جهت توسعه گردشگری فراهم کرده است. از سوی دیگر طی سال‌های اخیر شاهد بروز و گسترش عدم تعادل‌های اکولوژیکی ناشی از قطع آب زاینده رود و خشک شدن تدریجی تالاب گاوخونی در منطقه بوده‌ایم. مجموع قابلیت‌های ارزشمند و کم نظیر در این منطقه، شرایط بسیار مناسبی را در راستای معرفی، برنامه‌ریزی و ثبت این منطقه به عنوان یک ژئوپارک ارزشمند، در استان اصفهان و بخش مرکزی فلات ایران، فراهم آورده است. مقاله حاضر با استفاده از روش توصیفی تحلیلی و به‌کارگیری فرایند برنامه‌ریزی راهبردی، ابتدا به ارزیابی و تحلیل عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر گردشگری ورزنه براساس مدل SWOT و سپس برنامه‌ریزی راهبردی کمی توسعه گردشگری منطقه بر اساس مدل QSPM پرداخته است. نتیجه این تحقیق، معرفی گونه‌های قابل توسعه گردشگری در ورزنه، همچنین تدوین راهبردهای توسعه گردشگری در منطقه است. یکی از راهبردهای مهم حاصل از این تحقیق، برنامه‌ریزی، معرفی و ثبت ژئوپارک منطقه ورزنه و تالاب گاوخونی است. هدف از این مطالعه بررسی و تحلیل امکان‌پذیری و اهمیت معرفی و ثبت ژئوپارک منطقه ورزنه و تالاب گاوخونی در راستای توسعه پایدار منطقه است.

واژه‌های کلیدی: ژئوپارک، ورزنه، گاوخونی، توسعه گردشگری، توسعه پایدار، پراونگ، SWOT

مقدمه

منطقه ورزشه و تالاب گاوخونی در انتهای مسیر زاینده رود، یکی از این مناطق ارزشمند با قابلیت‌های متنوع و گسترده گردشگری، و شرایط مناسب برای ایجاد یک «ژئوپارک» یا پارک زمین شناسی است. معرفی و ایجاد این ژئوپارک، راهبرد مناسبی است جهت حفاظت و مراقبت از منابع و جاذبه‌های ارزشمند این منطقه، که متأسفانه طی دو دهه اخیر در معرض تهدید قرار گرفته‌اند. ثبت این ژئوپارک در یونسکو، فرصتی مغتنم در راستای احساس مسئولیت بیشتر در سطوح ملی و منطقه‌ای و بستری برای توسعه پایدار منطقه در بلندمدت خواهد بود.

صنعت گردشگری در عصر کنونی، یکی از راهبردهای مهم و اصلی توسعه، به ویژه برای کشورهای کمتر توسعه یافته یا به اصطلاح جهان سوم است. نقش و اهمیت این صنعت در ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، و رشد و توسعه اقتصادی بر کسی پوشیده نیست. گردشگری امروزه در زندگی جوامع انسانی نهادینه شده و به جزئی جدایی ناپذیر از زندگی آنها تبدیل شده است. صنعت گردشگری متشکل از اجزاء و عناصر متعدد، یکی از بزرگترین، گسترده‌ترین و متنوع‌ترین صنایع جهان است.

این صنعت امروزه نقش مهمی در ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، بهبود سطح رفاه و رشد و توسعه اقتصادی جوامع و کشورهای مختلف دارد. بر اساس گزارش سازمان جهانی گردشگری UNWTO گردشگری طی دهه‌های اخیر رشد بی‌وقفه و شتابانی را پشت سر نهاده است. به طوری که تعداد گردشگران از ۲۵ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰ به ۱/۳۲۳ میلیارد نفر در سال ۲۰۱۷ رسیده است. همچنین عواید مالی حاصل از گردشگری از ۲ میلیارد دلار در سال ۱۹۵۰ به ۱۲۲۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۷ افزایش یافته است. در سال ۲۰۱۷ گردشگری برای هشتمین سال پیاپی، رشدی بالاتر از میانگین (۴ درصد) داشته و در پنج سال اخیر از تجارت جهانی سریع تر رشد کرده است. درآمد حاصل از گردشگری در سال ۲۰۱۶ معادل ۱۰ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان و رتبه گردشگری پس از سوخت و مواد شیمیایی و پیش از خودروسازی و مواد غذایی بوده است. همچنین خدمات گردشگری حدود ۳۰ درصد از کل صادرات خدمات در جهان را شامل شده و از هر ۱۱ نفر یک نفر در بخش گردشگری شاغل بوده اند (UNWTO ۲۰۱۸ /).

این ارقام تنها مربوط به عواید و درآمدهای مستقیم حاصل از گردشگری است. در عصر کنونی انبوهی از مشاغل، صنایع، خدمات و فعالیت‌های مختلف به صورت غیر مستقیم حول محور گردشگری به وجود آمده، که گردش مالی بسیار عظیمی را در حول محور گردشگری ایجاد نموده‌اند.

طرح و بیان مساله

شهر ورزشه و منطقه تالاب گاوخونی، دارای ترکیبی از قابلیت‌های گردشگری طبیعی، تاریخی، فرهنگی، تفریحی، کشاورزی، روستایی، ورزشی و... است. علیرغم این که این شهر از جاذبه‌های منحصربه‌فرد و کم نظیری در راستای توسعه گردشگری برخوردار است، ولی در حال حاضر از وضعیت مطلوب و پایداری متناسب با قابلیت‌های گردشگری خود برخوردار نیست. توسعه گردشگری پایدار در ورزشه مستلزم مطالعه، بررسی و تحلیل دقیق نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی در این مسیر است. علیرغم

قابلیت‌های کم نظیر و منحصربه‌فرد، وجود نقاط ضعف و تهدیدهای متعدد و عدم شناخت و بهره‌گیری از فرصت‌های موجود می‌تواند در روند توسعه گردشگری در این منطقه ایجاد اختلال نماید. قطع مکرر و طولانی مدت آب زاینده رود طی سال‌های اخیر، ضمن ایجاد مسائل و مشکلات متعدد برای اقتصاد کشاورزی و دامپروری منطقه، باعث افزایش بیکاری و شدت گرفتن روند مهاجرت به سمت شهرهای بزرگ به‌خصوص اصفهان شده است. همچنین با قطع حقایق تالاب گاوخونی طی سال‌های اخیر، بخش‌های وسیعی از این تالاب بین‌المللی خشک شده است. در این راستا با توجه به اینکه، صنعت گردشگری طی دهه‌های اخیر به یکی از صنایع خدماتی برتر جهان تبدیل شده و فرصت‌های ارزشمندی را در برابر ما قرار داده است و همچنین با در نظر گرفتن توانایی‌ها و ظرفیت‌های بالقوه منطقه ورزش جهت ثبت به عنوان یک ژئوپارک ملی و بین‌المللی، از گردشگری می‌توان به عنوان یکی از بهترین گزینه‌های ممکن در زمینه تعدیل مشکلات موجود، کنترل بحران در حال شکل‌گیری و ایجاد تغییر و تحول در روند توسعه اقتصادی اجتماعی منطقه نام برد.

ضرورت و اهمیت پژوهش

توسعه گردشگری، در عصر کنونی یکی از راهبردهای مؤثر برای مقابله با فقر به ویژه در کشورهای کمتر توسعه یافته، یا به اصطلاح جهان سوم است. بر این اساس بود که آنتونیو انریکز ساویناک، دبیرکل سازمان جهانی گردشگری، در سال ۱۹۹۵، گردشگری را به عنوان نیروی محرکه توسعه جهانی معرفی کرد (ولا و نوییل، ۱۳۸۴: ۲۳۳).

علیرغم قابلیت‌ها و پتانسیل‌های بسیار ارزشمند در مناطق مختلف کشور، همچنین تحولات و تأثیرات گسترده صنعت گردشگری در سطح جهان، متأسفانه کشور ما از نتایج مطلوب آن در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بی‌بهره مانده است.

سهم ایران از بازارگردشگران بین‌المللی در مقایسه با سایر کشورها بسیار ناچیز است. بر اساس گزارش مجمع جهانی اقتصاد (World Economic Forum)، ایران از نظر شاخص رقابت پذیری گردشگری در سال ۲۰۱۷ در رتبه ۹۳ جهان قرار گرفته است. بر اساس این گزارش سهم ایران از گردشگران خارجی در سال ۲۰۱۷ برابر با ۵/۲ میلیون نفر بوده که ۲/۵ درصد از کل تولید ناخالص داخلی ایران را تشکیل داده و تنها حدود ۰/۴ درصد از کل گردشگران جهان در سال مورد اشاره است (WEF ۲۰۱۷).

مناطق مختلف ایران دارای منابع و جاذبه‌های ارزشمند و کم نظیر در راستای توسعه گردشگری است. لذا همگام با پیشرفت‌های جهانی، امروزه برنامه‌ریزی مناسب در راستای استفاده بهینه از قابلیت‌های گردشگری مناطق مختلف کشور، امری ضروری و اجتناب ناپذیر است. شهر ورزش و منطقه اطراف تالاب گاوخونی، نمونه‌ای از این شهرها و مناطق با ترکیبی از میراث و جاذبه‌های ارزشمند طبیعی، تاریخی، فرهنگی، تفریحی و... است. موقعیت جغرافیایی مناسب در انتهای مسیر زاینده‌رود و حاشیه تالاب گاوخونی، پیشینه کهن، آثار تاریخی متعدد و برخورداری از فرهنگی غنی و منحصربه‌فرد، این منطقه را به یکی از مناطق بالقوه گردشگری استان اصفهان تبدیل کرده است. معرفی و ثبت ژئوپارک در این منطقه، ضمن حساس نمودن افکار جامعه در عرصه‌های ملی و بین‌المللی، جهت حفاظت و نگهداری از این میراث ارزشمند و کم نظیر، در صورت برنامه‌ریزی مناسب می‌تواند این منطقه را به یکی از قطب‌های اصلی گردشگری در

استان اصفهان تبدیل نماید. توسعه گردشگری در این ژئوپارک می‌تواند نقش مهمی در ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش درآمد مردم و تعدیل مسایل و مشکلات اقتصادی موجود و در نتیجه توسعه پایدار منطقه را، به همراه داشته باشد.

فرضیه‌های پژوهش:

الف - فرضیه اصلی: منطقه ورزنه و تالاب گاوخونی قابلیت‌های لازم جهت معرفی و ثبت به عنوان یک ژئوپارک را دارد.

۱- این منطقه طی سال‌های اخیر با عدم تعادل‌های اکولوژیکی مواجه شده است.

۲- معرفی و ثبت این منطقه به عنوان یک ژئوپارک، راهبردی مؤثر در راستای حفاظت و مراقبت بهتر از این میراث ارزشمند است.

۳- معرفی و ثبت ژئوپارک در این منطقه، راهبرد مناسبی برای توسعه گردشگری و توسعه پایدار منطقه‌ای است.

روش مطالعه و ابزار پژوهش (داده‌ها، مواد و روش تحقیق)

روش پژوهش بر اساس هدف از نوع کاربردی و بر اساس ماهیت از نوع توصیفی و تحلیلی است. جهت جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها از بررسی‌ها و مطالعات میدانی و منابع کتابخانه‌ای و اسنادی استفاده شده است. پرسش‌نامه‌های تکمیل شده با استفاده از نرم افزار SPSS مورد ارزیابی و سنجش قرار گرفته، همچنین از طریق مصاحبه، پرسش‌نامه و جمع‌آوری داده‌های میدانی، اطلاعات جمع‌آوری شده بر اساس مدل‌های SWOT و QSPM جهت تدوین راهبردهای توسعه گردشگری مورد تحلیل قرار گرفته است. همچنین جهت ارزیابی ژئوسایت‌ها و لندفرم‌های ژئومورفولوژیکی منطقه، روش‌های پراونگ و کوچین (پراونگ اصلاح شده) مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

یکی از ابزارها و روش‌های مناسب برای برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در زمینه‌های مختلف، استفاده از مدل‌های علمی و کاربردی است. کاربرد مدل‌ها در کلیه زمینه‌های علمی و عملی از جمله در برنامه‌ریزی گردشگری، کمک می‌کند تا قبل از هر گونه تصمیم‌گیری، عوامل، عناصر و متغیرهای گوناگون و روابط موجود بین آنها دقیقاً بررسی و مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

در اصل مدل، ترکیب مناسبی از خصوصیات نظام و اطلاعات مربوط به آن است که تصویری از یک واقعیت و البته نه تمامیت آن را به نمایش می‌گذارد. مدل‌ها نشان می‌دهند که چگونه فرایندهایی که در یک چشم‌انداز عمل می‌کنند، می‌توانند به دیگر چشم‌اندازها تعمیم یابند. (پوراحمد، ۱۳۸۸: ۳۴۱)

SWOT یک واژه اختصاری برای قوت‌ها^۱، ضعف‌ها^۲، فرصت‌ها^۳ و تهدیدها^۴ می‌باشد، یعنی نکته کلیدی در این مدل، تجزیه و تحلیل دامنه‌ای از همه جنبه‌های موقعیتی سیستم و در نتیجه فراهم کننده

¹ -Strength

² -Weaknesses

³ -Opportunities

⁴ -Threats

چارچوب مفیدی برای انتخاب راهبرد است (پیرس و رایبسون، ۱۳۸۳: ۱۵۷). دومین کاربرد مدل SWOT این است که فرصت‌ها و تهدیدهای کلیدی خارجی به طور نظام مند، با ضعف و قوت‌های داخلی در یک رویکرد ساختاری شده مقایسه می‌شوند (هریسون و کارون، ۱۳۸۲: ۱۹۳). به عبارت دیگر ماتریس SWOT یک ابزار برنامه استراتژیک است که برای ارزیابی قوت‌ها و ضعف‌های یک سازمان و فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی رویاروی آن به کار برده می‌شود (خورشید و رنجبر، ۱۳۸۹: ۲۰).

با استفاده از این ماتریس، امکان تدوین چهار انتخاب یا راهبرد متفاوت از نظر درجه کنش‌گری‌های متفاوت در فضا فراهم می‌شود. البته در جریان عمل برخی از راهبردها با یکدیگر همپوشانی داشته و یا به طور همزمان و هماهنگ با یکدیگر به اجرا در می‌آیند (هریسون و کارون، ۱۳۸۲، ۱۹۲).

بر این اساس، چهارچوب ماتریس تحلیلی SWOT را می‌توان در شکل شماره ۱ خلاصه کرد:

ماتریس SWOT		نقاط قوت S		نقاط ضعف W	
		نقاط قوت فهرست می‌شود	نقاط ضعف فهرست می‌شود	نقاط قوت فهرست می‌شود	نقاط ضعف فهرست می‌شود
فرصت‌ها (O)		راهبردهای SO {حداکثر - حداکثر} با بهره‌گیری از نقاط قوت از فرصت‌ها استفاده می‌شود.		راهبردهای WO {حداقل - حداکثر} با بهره‌گیری از فرصت‌ها نقاط ضعف از بین برده می‌شود.	
تهدیدها (T)		راهبردهای ST {حداکثر - حداقل} برای احتراز از تهدیدات از نقاط قوت استفاده می‌شود.		راهبردهای WT {حداقل - حداقل} نقاط ضعف را کاهش می‌دهد و از تهدیدها پرهیز می‌شود.	

شکل شماره ۱: راهبردهای چهارگانه ماتریس SWOT و نحوه تعیین آن (دیوید، ۱۳۸۸: ۳۶۵) (گلکار، ۱۳۸۴: ۳۴)

با توجه به نقاط قوت ارزشمند و رزنه از نظر منابع و جاذبه‌های گردشگری و وجود فرصت‌های فراوان در زمینه توسعه پایدار گردشگری از یک سو و در عین حال برخی نقاط ضعف و تهدیدهای فزاینده پیش روی، بهره‌گیری از مدل SWOT، روش بسیار مناسبی در راستای تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک داخلی و خارجی مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری و رزنه است. مدل تجزیه و تحلیل SWOT یکی از مهمترین ابزارها در مطالعات و برنامه‌ریزی‌های راهبردی است. این مدل بستر تحلیلی منظمی برای شناسایی عوامل داخلی (نقاط قوت و نقاط ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها)، مؤثر بر گردشگری، تطابق بین آنها و تدوین استراتژی‌ها و راهبردهای مناسب برای برنامه‌ریزان فراهم می‌کند. بر اساس این مدل راهبردهای مناسب و مطلوب، قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند.

روش پرالونگ که در سال ۲۰۰۵ توسط جی. پی. پرالونگ ارائه شده است، روشی برای ارزیابی توانمندی‌های گردشگری پهنه‌های جغرافیایی، بر اساس مکان‌های ژئومورفولوژیکی است. در این روش هر لندفرم یا مکان ژئومورفولوژیکی، بر اساس چهار شاخص ارزش زیبایی ظاهری، ارزش علمی، ارزش تاریخی

فرهنگی و ارزش اجتماعی اقتصادی، مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد. همچنین بر اساس توانمندی‌های بالقوه و بالفعل ژئومورفوسایت‌ها، ارزش و کیفیت بهره‌وری این مکان‌ها بررسی و ارزیابی می‌شوند.

نتیجه حاصل از کاربرد این روش، به دست آمدن عیار گردشگری و عیار بهره‌وری برای هر یک از ژئومورفوسایت‌هاست. عیار گردشگری از محاسبه میانگین چهار شاخص ارزش زیبایی ظاهری، ارزش علمی، ارزش تاریخی فرهنگی و ارزش اجتماعی اقتصادی برای هر مکان به دست می‌آید. ارزش بهره‌وری بیانگر میزان استفاده زمانی و مکانی هر لندفرم و کیفیت بهره‌وری بیانگر چگونگی استفاده و بهره‌برداری از چهار شاخص ارزش زیبایی ظاهری، ارزش علمی، ارزش تاریخی فرهنگی و ارزش اجتماعی اقتصادی هر لندفرم ژئومورفولوژیکی است. عیار بهره‌وری از محاسبه میانگین دو شاخص ارزش بهره‌وری و کیفیت بهره‌وری هر مکان حاصل می‌شود.

در روش کوچین که برای اولین بار در سال ۲۰۱۱ توسط گابریلا کوچین در قالب رساله دکتری خود مطرح و به مدل اصلاح شده پرالونگ معروف گردید، ارزش نهایی گردشگری یک ژئومورفوسایت بر اساس شش معیار ژئومورفولوژیکی، اقتصادی، فرهنگی، زیبایی شناسی، علمی و اکولوژیکی در قالب سه ارزش ساختاری، ارزش افزوده و ارزش محدود کننده و از طریق جمع ارزش ساختاری و ارزش افزوده منهای ارزش محدود کننده و بر اساس فرمول ذیل محاسبه می‌گردد:

ارزش محدودکننده - ارزش افزوده + ارزش ساختاری = ارزش نهایی یک ژئومورفوسایت

برای هر یک از معیارهای مرتبط با ارزشهای ذکر شده، چندین دسته شاخص طراحی شده تا خصیصه‌های هر یک از عوارض را در مقیاس عددی بین یک تا ده وزن دهی کنیم. عمده شاخصهای موجود روی هم رفته مثبت بوده و در شکل‌گیری توان گردشگری ژئومورفوسایت مشارکت دارند، اما برخی شاخصها دارای اثر مخالفند یعنی خصیصه‌های منفی به حساب می‌آیند و باعث کاهش ارزش سایتها می‌شوند و در نهایت ارزش نهایی طبق رابطه بالا به دست می‌آید.

مروری بر مبانی نظری، ادبیات و پیشینه تحقیق

مطالعات و تحقیقاتی که تاکنون در ارتباط با توسعه گردشگری ورزشی صورت گرفته است، اندک و انگشت شمار است:

۱- مومنی، بیک محمدی و تکبیری (۱۳۹۰) در مقاله «برنامه‌ریزی استراتژیک جهت سامان دهی بافت فرسوده شهر ورزش» با استفاده از تکنیک SWOT به مطالعه و بررسی بافت فرسوده شهر ورزش پرداخته‌اند. نتیجه این تحقیق، شناسایی عوامل مثبت و منفی در بافت قدیم شهر ورزش و ارائه برنامه‌ریزی استراتژیک برای نوسازی و بهسازی این بافت است.

۲- سرایی و قاسمی (۱۳۹۲) از گروه جغرافیای دانشگاه یزد، در مقاله «بررسی وضعیت گردشگری و بوم گردشگری شهر ورزش» با استفاده از روش SWOT به بررسی وضعیت گردشگری و بوم گردشگری ورزشی پرداخته‌اند. بر اساس نتایج این تحقیق، ورزش با دارا بودن جاذبه‌های طبیعی و زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی، همراه با مدیریتی یکپارچه می‌تواند به یکی از قطب‌های مهم بوم‌گردی تبدیل شود.

۳- اسماعیلی (۱۳۹۲) از دانشگاه پیام نور مرکز تهران، در پایان نامه «برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری کویری با تأکید بر پایداری نظام سکونتگاهی (نمونه موردی: محور حسن آباد)» با بهره‌گیری از روش

SWOT، به بررسی راهکارهای توسعه گردشگری کویری در محور اصفهان، کوهپایه، ورزنه با عنوان «محور حسن آباد» پرداخته است. نتایج این مطالعه حاکی است، توسعه گردشگری کویری به عنوان مؤثرترین عامل جذب گردشگر، نقش مؤثری در توسعه سایر منابع گردشگری موجود در محدوده مطالعاتی دارد.

محققان دیگری به صورت جداگانه، به بررسی و مطالعه قابلیت‌های گردشگری تالاب گاوخونی، به ویژه از نظر اکوتوریسم و اقلیم آسایش گردشگری پرداخته‌اند.

همچنین در زمینه مطالعات و تحقیقاتی که در راستای معرفی و ثبت ژئوپارک‌ها در ایران صورت گرفته، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱- زند مقدم (۱۳۸۸) در مقاله «بررسی توانمندی‌های دشت کویر به عنوان ژئوپارک بزرگ ایران مرکزی و نقش آن در توسعه پایدار استان سمنان» توانمندی‌ها و پتانسیل‌های دشت کویر بزرگ مرکزی ایران را مورد بررسی و مطالعه قرار داده‌اند. نتیجه این تحقیق پیشنهاد معرفی و ثبت کویر بزرگ ایران مرکزی به عنوان یک ژئوپارک است، که می‌تواند نقش مهمی در راستای توسعه پایدار استان سمنان به همراه داشته باشد.

۲- مجتبی زاده خانقاهی و پارسایی رئوف (۱۳۹۳) در مقاله «بررسی نقش جوامع محلی در توسعه پایدار، با توجه به قابلیت‌های ژئوپارک قشم» نقش جوامع محلی ساکن را در توسعه پایدار منطقه، مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند. نتیجه این تحقیق تبیین نقش و اهمیت توانمند سازی جوامع محلی از طریق فرهنگ سازی و آموزش، بازاریابی و برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری پایدار، توسعه برنامه‌های تبلیغاتی و انگیزشی جهت افزایش حس غرور و حس تعلق بر جامعه بیان شده است.

۳- نوحه گر، روستا و ریاحی (۱۳۹۳) طی مقاله «ارزیابی پتانسیل‌های ژئومورفوتوریستی ژئوپارک قشم» قابلیت‌های ژئومورفوتوریستی ژئوپارک قشم را با استفاده از روش پراونگ مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند. نتیجه این تحقیق معرفی جزیره قشم به عنوان دروازه ژئوتوریسم ایران است. همچنین بر اساس نتایج به دست آمده از کاربرد روش پراونگ، دره ستارگان به دلیل جذابیت بین‌المللی، ارزش بالای علمی آموزشی و بالا بودن عیار ظاهری و اقتصادی، بیشترین میانگین ارزش گردشگری را به خود اختصاص داده است.

۴- محمدی عراق، نکوئی صدری، هاشمی و بیاتانی (۱۳۹۴) در مقاله «آشنایی و ارزیابی میراث زمین شناسی پیرامون سایت میراث جهانی تخت سلیمان» ضمن بررسی و مطالعه میراث زمین شناسی و پدیده‌های ژئومورفولوژیکی منطقه تخت سلیمان در آذربایجان غربی، پیشنهاد معرفی و ثبت ژئوپارک تخت سلیمان برای حفظ میراث زمین شناسی این منطقه و گسترش و توسعه زمین گردشگری، از نتایج این تحقیق است.

۵- جدیدی و بدری (۱۳۹۵) در مقاله «ژئوتوریسم و ژئوپارک، عناصر کارآمد در ارتقای اقتصاد شهری و روستایی» به بررسی و مطالعه میراث زمین شناختی و زمین گردشگری استان کرمانشاه پرداخته است نتیجه این تحقیق پیشنهاد منطقه «پاوه-اورامان» جهت معرفی و ثبت به عنوان یک ژئوپارک در استان کرمانشاه در راستای احیاء تنوع و ارتقای اقتصاد شهرهای کم درآمد استان کرمانشاه می‌باشد.

۶- جدیدی، کریم زادگان و بدری (۱۳۹۶) در مقاله «نقش ژئوپارک‌ها در ملاحظات گردشگری آمایش سرزمین» به مطالعه موردی ژئوپارک در استان لرستان پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق، پیشنهاد معرفی و ثبت یک ژئوپارک در استان لرستان با تأکید بر نقش ژئوپارک‌ها در توسعه گردشگری استان است. گردشگری در جهان امروز مفهومی است گسترده که ریشه در تاریخ زندگی بشر دارد. طی دهه‌های اخیر تحولات وسیعی در زمینه گردشگری صورت گرفته است. در عصر کنونی، برنامه‌ریزی مطلوب در زمینه توسعه گردشگری، یکی از راهبردهای اصلی توسعه پایدار در مناطق مختلف کشور است. آثار سوء و ناخوشایند توسعه بر منابع طبیعی و محیط زیست، به‌خصوص در نیمه دوم قرن بیستم، محققان، برنامه‌ریزان و صاحب نظران علوم مختلف را بر آن داشت تا در مفهوم توسعه تجدید نظر نموده و مفهوم «توسعه پایدار» را مطرح نمایند.

رایج‌ترین تعریف از توسعه پایدار که مورد تأیید کارشناسان قرار گرفته، تعریفی است که به وسیله کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه (WCED) ارائه شده است: «توسعه پایدار نوعی از توسعه است که احتیاجات نسل حاضر را بدون لطمه زدن به توانایی‌های نسل‌های آینده، در تأمین نیازهای خود برآورده سازد.» (مؤمنی، ۱۳۸۷: ۱۰)

ارکان اساسی در مفهوم توسعه پایدار عبارتند از: (سرور، ۱۳۸۴: ۴۹)

- ۱- استمرار یکپارچگی اکوسیستم
- ۲- تلفیق مراقبت‌های زیست محیطی با اهداف توسعه‌ای
- ۳- تحقق حداقل نیازهای بشری برای همه
- ۴- بهره‌برداری توأم با حفاظت
- ۵- تأکید بر اصل برابری و مساوات بین نسل‌ها، گروه‌ها و گونه‌ها
- ۶- استفاده از دانش زیست محیطی در توسعه جهانی
- ۷- پذیرش رشد اقتصادی در محدوده‌های مشخص
- ۸- اتخاذ رویکرد دراز مدت

سازمان جهانی جهانگردی برای اولین بار در سال ۱۹۸۸، اصطلاح گردشگری پایدار را طبق معیارهای گزارش برانت لند این گونه تعریف نمود: «گردشگری پایدار، نیازهای گردشگران حاضر و جوامع میزبان را با محافظت و ارتقاء فرصت‌های آیندگان برآورده می‌کند» (ضرغام و نیک بین، ۱۳۹۱: ۱۳۹).

از دیدگاه برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد و سازمان جهانی گردشگری (UNED/UNWTO, 2002)، گردشگری پایدار Sustainable Tourism عبارت است از نوعی گردشگری که در راستای مدیریت منابع تجدید شونده اعم از انسانی و طبیعی باشد، به نحوی که هم نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیباشناختی گردشگران تأمین شود و هم یکپارچگی فرهنگی، فرایندهای بوم شناختی ضروری، تنوع اکولوژیکی و سامانه‌های طبیعی حفظ گردد (رضوانی، ۱۳۹۴: ۲۰).

وجود (برخی) کاستی‌های گردشگری پایدار سبب شد تا در ادبیات گردشگری، از سال ۱۹۹۲ (بعد از کنفرانس ریو) و در طی موج سوم توسعه، پارادایم جدیدی در جهت پوشش دادن همه ابعاد و زمینه‌های توسعه پایدار به نام توسعه پایدار گردشگری (Sustainable Tourism Development (STD) مطرح گردد

که پارادایم جدیدی نسبت به رهیافت نخستین گردشگری پایدار (ST) محسوب می‌شود. در این پارادایم جدید تلاش شده تا اصول اساسی توسعه و توسعه پایدار بیشتر مد نظر قرار گرفته تا خود گردشگری و اجزاء و عناصر آن، چرا که در پارادایم توسعه پایدار گردشگری، گردشگری به مثابه یک چرخه برای توسعه پایدار تلقی می‌گردد و اصول اساسی توسعه پایدار همانند کاهش فقر روستایی، عدالت و توزیع درآمد، برابری میان نسلی و بین نسلی، تنوع زیستی و... مطمع نظر می‌باشد (رکن الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۷).

توسعه پایدار گردشگری، فرایندی است که با بهبود کیفیت زندگی میزبانان، تأمین تقاضای بازدیدکنندگان و به همان نسبت حفاظت منابع محیطی طبیعی و انسانی در ارتباط است (قدمی و علیقی زاده، ۱۳۹۱: ۸۲). از این رو در قالب رویکرد توسعه پایدار گردشگری، بررسی نقش گردشگری در توسعه منطقه‌ای و محلی عموماً از ابعاد اقتصادی- اجتماعی یا اجتماعی- فرهنگی و محیطی صورت می‌گیرد، چرا که ابعاد گردشگری پایدار لازم و ملزوم یکدیگرند و متقابلاً یکدیگر را تقویت می‌کنند (همان: ۱۳۹۱: ۸۳).

«ژئوپارک» مخفف پارک زمین شناسی است، و به سرزمین‌هایی که پدیده‌های زمین شناسی بی‌همتا و تاریخیچه تکامل زمین‌شناسی مشخص دارند گفته می‌شود. سازمان علمی فرهنگی یونسکو، ژئوپارک را یک محدوده شامل میراث عمده زمین‌شناختی با ساختار متناسب و قدرتمند مدیریتی تعریف می‌کند، که در آن، راهبرد توسعه پایدار اقتصادی، به‌طور شایسته‌ای اجرا شود. در محدوده ژئوپارک، علاوه بر جاذبه‌های مربوط به میراث زمین شناسی، جاذبه‌های دیگر طبیعی (طبیعت جاندار) و جاذبه‌های فرهنگی، هنری و تاریخی نیز وجود دارد. در واقع ژئوپارک منطقه‌ای است که در آن میراث زمین شناسی به خوبی و به صورت پایدار حفظ و مدیریت می‌شود. به عبارت دیگر ژئوپارک سرزمینی است، که یک یا چند جایگاه مهم از نظر علمی (نه تنها زمین شناختی، بلکه باستان شناسی، بوم شناسی، و فرهنگی- تاریخی) را در خود جای داده است. معرفی یک ژئوپارک بر اساس مواردی همچون، تکامل کره زمین، خاک شناسی، کانی شناسی، سنگ شناسی، فسیل شناسی، باستان شناسی، میراث فرهنگی، زیست محیطی، و مناطق با ارزش از نظر گونه‌های جانوری و گیاهی است. این مناطق جزئی از یک شبکه جهانی است، که بهترین تجارب را با احترام به حفظ میراث زمین به اشتراک گذاشته و معیار اصلی آنها، استراتژی توسعه پایدار است (نکوئی صدری، ۱۳۹۱: ۱۵۸).

برای تعیین محدوده اولیه برای یک ژئوپارک، به زبان ساده، محدوده‌ای در نظر گرفته می‌شود که دارای ژئوسایت‌های برجسته، همراه با کالچرال سایت‌ها و اکوسایت‌های مکمل آن در یک منطقه باشد. هدف اصلی از ایجاد ژئوپارک‌ها، حراست و حفاظت از میراث زمین است که در معرض صدمات ناشی از فعالیت‌های انسانی قرار دارد (همان، ۱۵۹).

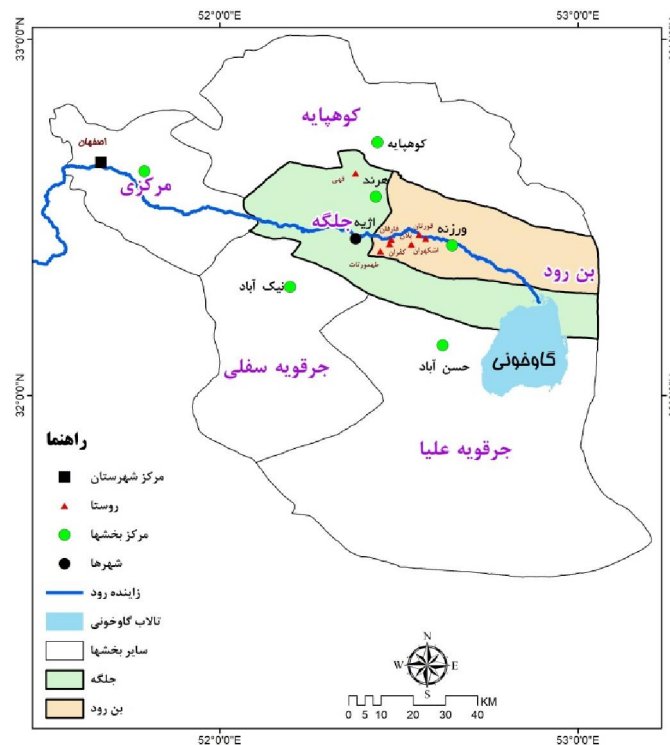
ژئوپارک قشم به عنوان نخستین ژئوپارک ایران و خاورمیانه در سال ۱۳۸۵ (۲۰۰۶) در شبکه جهانی ژئوپارک‌های یونسکو ثبت شد. لیکن به خاطر ناتوانی در اجرای استانداردهای جهانی، در سال ۱۳۹۱ از این فهرست خارج شد و در اردیبهشت ماه ۱۳۹۶ پس از رفع مشکلات، مجدداً تأیید و به فهرست شبکه جهانی ژئوپارک‌های یونسکو بازگشت. علاوه بر ژئوپارک قشم موضوع معرفی و ثبت ژئوپارک‌های دیگری از جمله ارس، طبس و دشت کویر نیز جهت ثبت جهانی و ارسال به یونسکو مطرح شده، که متأسفانه ثبت آنها تاکنون به نتیجه نرسیده است.

خصوصیات یک ژئوپارک بر اساس تعاریف یونسکو عبارت است از: (نکوئی صدری، ۱۳۹۱: ۱۶۴)

- ۱- سرزمینی شامل یک یا چند ویژگی علمی، نه تنها وابسته به علم زمین شناسی، بلکه همچنین به خاطر وجود مزایای باستان شناسی، بوم شناسی یا ارزش های فرهنگی
- ۲- وجود یک برنامه مدیریتی طراحی شده، به منظور بهبود وضعیت اجتماعی- اقتصادی در منطقه (اغلب بر اساس تعاریف زمین گردشگری)
- ۳- نمایش روش های حفظ و بهبود بخشیدن وضعیت میراث زمین شناسی منطقه، به همراه فراهم آوردن بستری مناسب، برای آموزش روشن تر و گسترده تر شاخه های متنوع علوم زمین و مسائل محیط زیست
- ۴- ضرورت رعایت حقوق عمومی، اجتماعی و محلی و حفظ حریم خصوصی افراد، هر سه با هم در محل مورد نظر

ویژگی های محدوده مورد مطالعه

ورزنه و منطقه اطراف تالاب گاوخونی در محل پیوستن زاینده رود به تالاب، یکی از قدیمی ترین سکونتگاه های فلات مرکزی ایران است. این منطقه تقریباً در مرکز ایران واقع شده است. چنانچه دو محور شمال غربی- جنوب شرقی و شمال شرقی- جنوب غربی کشور را بر روی نقشه مشخص کنیم، شهر ورزنه در نزدیکی محل تقاطع محور مذکور واقع گردیده است.

شکل شماره ۲) نقشه موقعیت منطقه ورزنه و تالاب گاوخونی در شهرستان اصفهان و منطقه رودشتین

منبع: (ترسیم بر پایه تصاویر ماهواره ای Google Earth)

نام "ورزنه" به وفور در متون قدیم تاریخ و جغرافیای ایران به چشم می خورد. از این شهر در طول تاریخ به عنوان یکی از آبادی های مهم بلوک "رویدشت" یا "رودشتین" سخن به میان آمده است. این بلوک آخرین بلوک مسیر زاینده رود بوده که از انتهای بلوک برآن تا گاوخونی در دو طرف رودخانه امتداد داشته است.

بلوک رویدشت یا رودشتین، براساس تقسیمات کشوری کنونی به دو بخش "جلگه" به مرکزیت شهر هرنند و "بن رود" به مرکزیت شهر ورزنه تقسیم شده است. موقعیت جغرافیایی مناسب، توان‌های محیطی ارزشمند، لندفرم‌های ژئومورفولوژیکی متنوع، اقتصاد متکی بر کشاورزی و دامپروری، برخورداری از تاریخ کهن و فرهنگ غنی و منحصربه‌فرد، زمینه‌های مساعدی را جهت توسعه گردشگری و جذب گردشگران به این منطقه فراهم آورده است.

مطالعات و تحقیقات "سیف و محمدی" نشان می‌دهد که شهر ورزنه بر روی یک دلتا و مخروط افکنه قدیمی واقع شده است که پس از پسروری آب تالاب به مکان مناسبی برای سکونت و فعالیت انسان تبدیل شده است (سیف و محمدی، ۱۳۸۹: ۱۰).

کشف ۹۵ محوطه باستانی در سال ۱۳۸۴ در نزدیکی (تالاب) گاوخونی متعلق به عصر فرا پارینه سنگی تا عصر آهن، بیانگر پر آب بودن (تالاب) در آن زمان و شاهد بزرگی بر حجم عظیم آب زاینده رود در آن دوره می‌باشد (مرادی، ۱۳۹۳: ۴۱).

بر اساس مطالعات و تحقیقات باستان شناسی در تپه‌های ماسه‌ای ورزنه و محل موسوم به ریگ سرا (شهر سبا)، از بین ۹۵ محوطه شناسایی شده، ۴ محوطه به عصر فراپارینه سنگی، ۸ محوطه به نوسنگی، ۱۱ محوطه به دوره‌ی مس و سنگ، ۱۹ محوطه به عصر مفرغ یا ایلامی، ۱۸ محوطه به دوران تاریخی و ۱۹ محوطه به دوره‌ی اسلامی منسوب شده است (اسمعیلی جلودار، ۱۳۸۶: ۲۶۱ - ۲۶۹).

تحقیقات "اسمعیلی جلودار و همکاران" در محوطه سبای ۹ بیانگر آن است که مقایسه‌های تطبیقی سفال‌های جمع آوری شده از سطح این محوطه، گاهنگاری نسبی آن را اوایل هزاره ی سوم قبل از میلاد نشان می‌دهد (اسمعیلی جلودار و همکاران، ۱۳۹۳: ۸).

تالاب گاوخونی در ۱۴۵ کیلومتری جنوب شرقی اصفهان و ۲۵ کیلومتری جنوب شرقی شهر ورزنه، در حاشیه کویر مرکزی ایران و حد فاصل استان‌های اصفهان و یزد قرار گرفته است.

تالاب گاوخونی در بین عرض جغرافیایی ۳۲ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۲۲ دقیقه شمالی و طول جغرافیایی ۵۲ درجه و ۴۵ دقیقه تا ۵۲ درجه و ۵۹ دقیقه شرقی واقع شده است. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۴۷۰ متر می‌باشد و به حالت مثلثی شکل دیده می‌شود. حداکثر عرض (طول) آن در حدود ۵۰ کیلومتر و حداکثر طول (عرض) آن ۲۵ کیلومتر است. عمق آب در اکثر نقاط آن اندک و در حدود یک متر می‌باشد که بر اساس مقدار آب ورودی به تالاب، در طول سال تغییر می‌کند. از جمله ارتفاعات مشخصی که در اطراف تالاب، از نقاط پست مجاور قابل تشخیص هستند می‌توان به کوه‌های گریز (۲۵۲۳ متر)، کوه سیاه (۱۷۵۲ متر)، میل (۲۲۰۲ متر)، سورک (۲۵۰۰ متر)، گره (۲۰۸۱ متر) و... اشاره کرد (نجاری، ۱۳۸۲: ۳۱).

این تالاب پایاب زاینده رود است و پهنه‌ای به وسعت حدود ۴۲۵۰۰ کیلومتر مربع (حدود سه برابر وسعت استان گیلان) قلمرو آب شناختی آن است. (درویش، ۱۳۸۸: ۸۳) تالاب گاوخونی به مساحت ۴۷۶۰۰ هکتار در سال ۱۳۵۴ به عنوان یکی از تالاب‌های ارزشمند کشور در فهرست بین‌المللی کنوانسیون رامسر به ثبت رسیده است (نجاری، ۱۳۸۲: ۲۴).

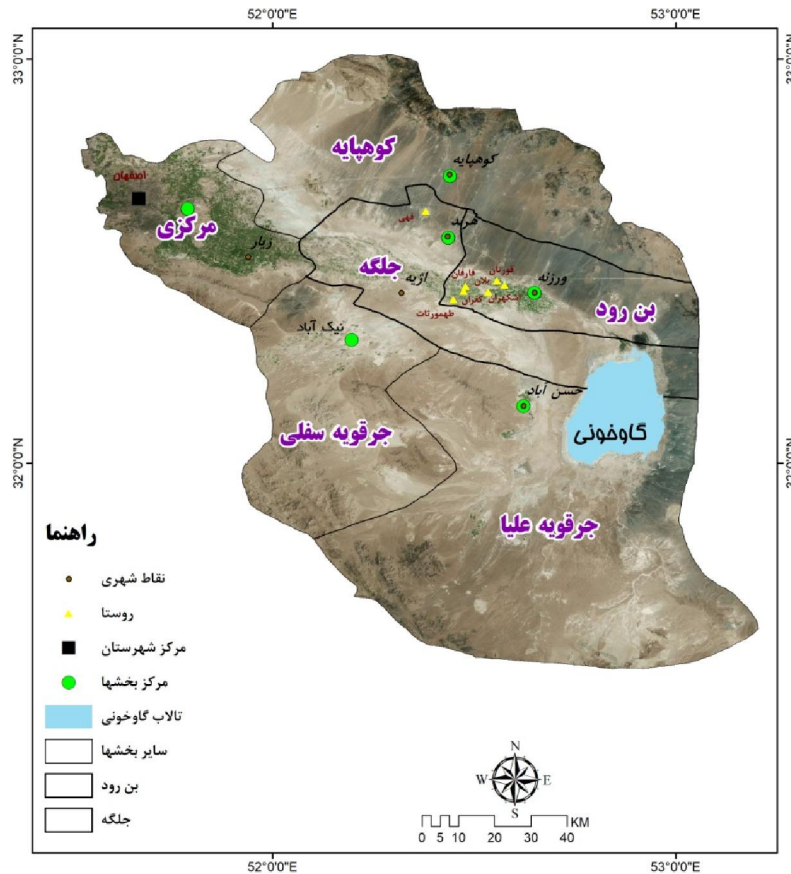
قرار گرفتن تالاب گاوخونی در فهرست کنوانسیون رامسر، بیانگر ویژگی‌های کم‌نظیر و منحصربه‌فرد این تالاب است. مهمترین شرایط لازم برای قرار گرفتن در فهرست تالاب‌های بین‌المللی کنوانسیون رامسر عبارتند: (نجاری، ۱۳۸۲: ۲۰-۲۱)

الف- منحصر به فرد بودن تالاب، به طوری که نظیر آن در منطقه و کشور وجود نداشته باشد.
 ب- وجود بیش از یک درصد جمعیت پرندگان نادر و در خطر انقراض منطقه یا جهان در تالاب
 ج- وجود بیش از ۲۰ هزار پرنده آبی و کنار آبی در تالاب د- ارزش‌های اقتصادی و اجتماعی تالاب
 ه- ارزش‌های علمی و حفاظتی تالاب و- ارزش جمعیت گونه‌های گیاهی و جانوری
 ویژگی‌های فوق بیانگر اهمیت این تالاب از نظر اکولوژیکی و همچنین گردشگری مبتنی بر طبیعت است.

بر اساس تحقیقات به عمل آمده ارزش اکولوژیکی تالاب‌ها به مراتب بیش از جنگل‌ها و زمین‌های زراعی است. ارزش اکولوژیکی تالاب‌ها ۱۰ برابر جنگل و ۲۰۰ برابر زمین‌های زراعی است (محمدی، ۱۳۹۴: ۱۶). همچنین بر اساس تحقیقی در آمریکا هر هکتار تالاب مانع ۳۳۰۰۰ دلار تخریب‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی می‌شود، که بر این اساس ارزش پولی کارکرد سالانه تالاب گاوخونی در برابر تغییرات آب و هوایی و سلامت زیست بوم، بالغ بر ۱/۵۶۰ میلیارد دلار است (جلوه نژاد، ۱۳۹۲: ۱۴۶).

متأسفانه به دلیل قطع حبابه تالاب از زاینده رود، این منطقه طی سال‌های اخیر با عدم تعادل‌های اکولوژیکی متعددی روبروست. طی سال‌های اخیر بخش وسیعی از تالاب خشک شده و نه تنها حیات گیاهی و جانوری آن در معرض خطر قرار گرفته است، بلکه مخاطرات محیطی ناشی از خشک شدن کامل تالاب، مناطق اطراف را نیز در شعاع وسیعی مورد تهدید قرار داده است. اهمیت تالاب گاوخونی وقتی بیشتر مشخص می‌شود که به موقعیت آن در حاشیه کویر مرکزی ایران و در مجاورت کویر ابرقو، کویر نائین، کویر مروست و کویر سیرحان نگاه کنیم.

کویر ورزنه در حدود ۵۵۰ کیلومترمربع وسعت دارد که ۲۵ درصد سطح آن را صفحات رسی و ۷۵ درصد آن را یک دریاچه فصلی پوشانیده است که معمولاً در ماه‌های تابستان خشک می‌شود. در این حالت سطح دریاچه به صورت زمین‌های باتلاقی در می‌آید. صفحات رسی این کویر به صورت نوار باریکی در حد واسط بین دریاچه و حاشیه کویر گسترش یافته‌اند. در امتداد حاشیه غربی دریاچه، سطح صفحات زمین را لکه‌های مرطوبی فراگرفته است که به وسیله گل نمک موجود در اطراف آنها مشخص شده‌اند. حدود غربی صفحات رسی را تپه‌های ماسه‌ای وسیعی فرا گرفته است (کلینسلی، ۱۳۸۱: ۲۱۳).

شکل شماره ۳) تصویر ماهواره‌ای منطقه مورد مطالعه در شهرستان اصفهان
منبع: (ترسیم بر پایه تصاویر ماهواره‌ای لندست USGS.GOV)

این منطقه دارای ژئوسایت‌های متعددی است. پدیده‌های ژئومورفولوژیکی اعم از آبی، بادی و تبخیری و... برای زمین گردشگران و گردشگران دارای جذابیت ویژه‌ای هستند. ژئوسایت‌ها اشکالی از طبیعت بی‌جان و چشم‌اندازهای بی‌جان را در برمی‌گیرد و به طور مجمل و به زبان ساده، معرفی جاذبه‌های زمین شناسی و شکل شناسی زمین، معدن، انسان شناختی (فسیل انسان) و سکونتگاه‌های دست‌کنند صخره‌ای به عنوان یک جاذبه زمین گردشگری در قالب یک ژئو سایت انجام می‌شود (نکوئی صدی، ۱۳۹۱: ۲۶).
مهمترین ژئوسایت‌ها و پدیده‌های ژئومورفولوژیکی منطقه عبارتند از:

۱- ارتفاعات کوه سیاه در جنوب شرقی شهر ورزنه و شمال تالاب

این ارتفاعات که در شمال تالاب و در مجاورت دلتای زاینده رود قرار گرفته‌اند، با رنگ سیاه خود از سایر ارتفاعات اطراف متمایز می‌باشند. این ارتفاعات از تشکیلات آذرین از نوع اندزیت و بازالت است و تمایز رنگ آن با محیط اطراف چشم‌اندازهای ویژه و منحصر به فردی را در منطقه ایجاد می‌کند. دسترسی به کوه سیاه از طریق جاده آسفالت‌های که ورزنه را به بخش ندوشن در استان یزد پیوند می‌دهد و از شمال تالاب می‌گذرد، امکان پذیر است.

۲- دلتا و مخروط افکنه زاینده رود در جنوب شرقی ورزنه و شمال غربی تالاب

این ژئوسایت که حاصل رسوب‌گذاری زاینده رود طی هزاران سال گذشته است شامل مناظر و چشم‌اندازهای متنوع از پوشش گیاهی شامل جنگل‌های گز (گزستان)، نیزارها، علفزارها، تاغ زارها و... می‌باشد. زاینده رود در انتهای مسیر خود بعد از مزارع متروکه شاخ کنار و شاخ میان به شعب مختلف تقسیم شده و همانند یک پنجه مرغابی به تالاب می‌پیوندد.

۳- تپه‌های ماسه‌ای ضلع غربی تالاب (کویر ورزنه)

وسعت تپه‌های شنی مجاور تالاب بالغ بر ۱۷۳۹۵ هکتار است که از نزدیکی شهر ورزنه آغاز شده و تا چند کیلومتری جنوب شرقی روستای خارا به طول ۸۴ کیلومتر امتداد دارد (نجاری، ۱۳۸۲: ۶۱). تپه‌های ماسه‌ای نزدیک ورزنه که از آن به کویر ورزنه هم نام می‌برند دارای تنوع شکل و ارتفاع بوده و چشم‌اندازهای طبیعی زیبایی را در این منطقه به نمایش می‌گذارند. این تپه‌ها دارای اشکال مختلف طولی، هلالی و هرمی هستند.

۴- کلوتک‌های شرق شهر ورزنه و شمال تالاب

در نزدیکی و چند کیلومتری شمال بند شاخ کنار، اشکال ناهمواری‌هایی قابل مشاهده است که اهالی ورزنه به آن "گوری" یا "گوره" می‌گویند. این اشکال که حاصل فرسایش و آثار کاوشی باد بر روی سطح رسوبات ریزدانه فاقد پوشش گیاهی مانند سیلت، رس و گچ هستند، در اصطلاح علمی "کلوتک" یا کلوت‌های کوچک نامیده می‌شوند.

۵- نمکزار جنوب تالاب یا معدن نمک

بخش وسیعی از جنوب تالاب را نمکزارهای وسیع پوشانده است. در این بخش از تالاب می‌توان حوضچه‌های نمک و پلی‌گونه‌های زیبای نمکی را در اشکال مختلف مشاهده کرد. با توجه به بهره‌برداری از نمک این بخش تالاب جهت مصارف مختلف، از این بخش به معدن نمک نیز نام برده می‌شود. این ژئوسایت از طریق جاده‌ای که از جنوب ورزنه به موازات غرب تپه‌های ماسه‌ای و ضلع غربی تالاب گاوخونی کشیده شده است، قابل دسترسی است.

۶- کویر خارا

کویر خارا در جنوب غربی تالاب گاوخونی قرار گرفته و به دلیل مجاورت و نزدیکی با روستای خارا از بخش جرقویه علیا به این نام شهرت یافته است. ماسه‌زارهای این منطقه بر خلاف بخش شمالی از ارتفاع و عرض کمتری برخوردارند. در این لندفرم ژئومورفولوژیکی ترکیبی از تپه‌های ماسه‌ای، شنزارها و نمکزارها را می‌توان مشاهده کرد. کویر خارا مکان مناسبی برای کویر گردی، رصد آسمان پر ستاره شب و همراهی با عظمت و سکوت کویر است.

۷- دریاچه و چاله اصلی تالاب

تالاب گاوخونی به مساحت ۴۷۶۰۰ هکتار در سال ۱۳۵۴ به عنوان یکی از تالاب‌های ارزشمند کشور در فهرست بین‌المللی کنوانسیون رامسر به ثبت رسیده است. قرار گرفتن تالاب گاوخونی در فهرست کنوانسیون رامسر، بیانگر ویژگی‌های کم نظیر و منحصر به فرد این تالاب است. در زمینه نقش و اهمیت تالاب گاوخونی و تأثیرات آن در حاشیه کویر مرکزی ایران، می‌توان به: جلوگیری از پیشرفت و توسعه کویر، تعدیل آب و هوا در حاشیه کویر، تغذیه آب‌های زیرزمینی، بهسازی کیفیت آب و خاک، کنترل و مهار سیلاب‌ها، ایجاد جاذبه‌های متنوع گردشگری به خصوص از نظر گردشگری طبیعت، جلوگیری و کنترل فرسایش بادی، تأمین زیستگاه مناسب برای گیاهان و جانوران در حاشیه کویر مرکزی ایران، ایجاد گنجینه‌ای از تنوع زیستی و ذخایر ژنتیکی، جذب و ترسیب کربن اشاره کرد (اذانی و شفیع، ۱۳۹۷: ۴۸).

وسعت تالاب گاوخونی تحت تأثیر آبهای ورودی به آن مرتباً تغییر می‌کند. دریاچه اصلی تالاب در واقع پست‌ترین نقطه از چاله زمین شناسی اصفهان سیرجان است. این بخش از تالاب به دلیل حضور پرندگان آبی و کنار آبی و مناظر زیبایی که از زندگی و جنب و جوش پرندگان مختلف ایجاد می‌شود دارای اهمیت ویژه‌ای است.

جدول شماره ۱) قابلیت‌های منطقه ورزش و تالاب جهت معرفی و ثبت به عنوان ژئوپارک (یافته‌های تحقیق)

ردیف	خصوصیات ژئوپارک بر اساس تعاریف یونسکو	قابلیت‌های منطقه ورزش و تالاب گاوخونی
۱	سرزمینی شامل یک یا چند ویژگی علمی، نه تنها وابسته به علم زمین شناسی، بلکه همچنین به خاطر وجود مزایای باستان شناسی، بوم شناسی یا ارزش‌های فرهنگی	وجود لند فرم‌ها و پدیده‌های متنوع ژئومورفولوژیک. مهمترین ژئوسایت‌های شناخته شده منطقه عبارتند از: ۱- تپه‌های ماسه‌ای یا کویر ورزش ۲- ارتفاعات کوه سیاه ۳- تالاب گاوخونی ۴- کلوت‌های ورزش ۵- مخروط افکنه و دلتای زاینده رود و...
		کشف و شناسایی ۹۵ محوطه باستانی در منطقه در سال ۱۳۸۴ که از مهمترین آنها می‌توان به محوطه شهر سبا (ریگ سرا) در ۱۲ کیلومتری جنوب شرقی شهر ورزش اشاره کرد.
		بر اساس مطالعات نجاری، منطقه تالاب دارای ۶۵ گونه گیاهی و ۷۶ گونه پرنده است. همچنین تالاب و حریم آن منبع ارزشمندی از نظر زندگی کفزیان، بی مهرگان، دوزیست‌ها، ماهی‌ها، خزندگان و پستانداران است.
۲	وجود یک برنامه مدیریتی طراحی شده، به منظور بهبود وضعیت اجتماعی-اقتصادی در منطقه (اغلب بر اساس تعاریف زمین گردشگری)	وجود ۳ شهر تاریخی ورزش، اژیبه و هرنند و ۳۸ روستا در منطقه با تاریخ کهن و برخورداری از ویژگی‌های فرهنگی غنی و منحصر بفرد و آداب و رسوم و سنت‌های ریشه دار
		این برنامه می‌بایست به صورت راهبردی تهیه و به اجرا درآید.

<p>برنامه‌ریزی لازم در این زمینه می‌بایست صورت پذیرد. در حال حاضر برگزاری مراسم و پاسداشت مناسبت‌های ذیل از نقاط قوت این منطقه است:</p> <p>۱- مراسم روز جهانی تالابها ۲- مراسم روز جهانی زمین پاک ۳- روز جهانی بیابان زدایی ۴- روز جهانی آب</p> <p>همچنین این منطقه به صورت خودجوش همه ساله پذیرای صدها گروه علمی، آموزشی و تحقیقاتی است. اقداماتی نیز جهت تاسیس موزه مردم شناسی ورزنه صورت گرفته است.</p>		<p>نمایش روش‌های حفظ و بهبود بخشیدن وضعیت میراث زمین شناسی منطقه، به همراه فراهم آوردن بستری مناسب، برای آموزش روشن تر و گسترده تر شاخه‌های متنوع علوم زمین و مسائل محیط زیست</p>	۳
<p>برنامه‌ریزی لازم و مناسب در این زمینه می‌بایست تهیه و به اجرا درآید.</p>		<p>ضرورت رعایت حقوق عمومی، اجتماعی و محلی و حفظ حریم خصوصی افراد، هر سه با هم در محل مورد نظر</p>	۴

بحث و بررسی و یافته‌ها

در این تحقیق پس از مطالعات و بررسی‌های اولیه ابتدا عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) مؤثر بر توسعه گردشگری ورزنه مشخص گردیدند. سپس با تکمیل پرسش نامه‌های مورد نیاز و تعیین وزن هر شاخص، جداول IFES و EFES جهت تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی تأثیرگذار بر گردشگری ورزنه تکمیل گردیدند.

پس از مشخص شدن عوامل داخلی (نقاط قوت و نقاط ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) مؤثر بر توسعه گردشگری ورزنه، و رتبه‌بندی آنها، از طریق تشکیل ماتریس SWOT، راهبردها و استراتژی‌های مناسب در چهار محیط تهاجمی (SO)، تنوع بخشی یا رقابتی (ST)، سازگاری و ثبات یا بازنگری (WO) و تدافعی (WT) مشخص گردیدند.

جدول شماره ۲) ماتریس تدوین راهبردهای توسعه گردشگری ورزنه در مرحله تلفیق (تحلیل SWOT)

نقاط ضعف (W)	نقاط قوت (S)	
<p>W1- فقدان بودجه لازم و کافی و عدم حمایت مسئولان</p> <p>W2- عدم توجه و تمایل نسل جوان به رعایت سنت‌ها و آداب و رسوم محلی</p> <p>W3- فصلی بودن گردشگری</p> <p>W4- ضعف تبلیغات، اطلاع رسانی، بازاریابی و برندسازی گردشگری</p> <p>W5- عدم تمایل نسل جدید به فراگیری صنایع دستی کهن ورزنه</p> <p>W6- کمیت و کیفیت پایین امکانات و خدمات اقامتی و پذیرائی</p> <p>W7- کمبود آموزش و نیروهای متخصص مرتبط با گردشگری</p>	<p>S1- قابلیت‌های متنوع برای توسعه گونه‌های مختلف گردشگری</p> <p>S2- توان‌های محیطی و جاذبه‌های ارزشمند طبیعی</p> <p>S3- موقعیت جغرافیایی مناسب</p> <p>S4- برخورداری از تاریخ کهن و آثار تاریخی متعدد</p> <p>S5- برخورداری از صنایع دستی قدیمی</p> <p>S6- ویژگی‌های فرهنگی غنی و منحصر بفرد</p> <p>S7- تمایل عمومی مردم منطقه نسبت به توسعه گردشگری</p> <p>S8- خوشنامی و اعتبار منطقه در زمینه گردشگری</p>	<p>عوامل داخلی</p> <p>عوامل خارجی</p>

<p>فرصت‌ها (O)</p>	<p>راهبردهای مبتنی بر نقاط قوت و فرصت‌ها (SO)</p>	<p>راهبردهای مبتنی بر نقاط ضعف و فرصت‌ها (WO)</p>
<p>O1- قابلیت تبدیل شدن ورزش به مرکز و محور قطب گردشگری شرق اصفهان O2- قابلیت گردشگری در اشتغال زایی، افزایش درآمد مردم منطقه و تعدیل مشکلات موجود O3- امکان فعال نمودن گردشگری روستایی منطقه با محوریت قابلیت‌های گردشگری ورزش O4- رویکرد گردشگران خارجی ورودی به ایران به گردشگری فرهنگی و قابلیت‌های ورزش در این زمینه O5- تمایل بخش خصوصی و تعاونی به سرمایه گذاری در بخش گردشگری O6- تلاش و عزم ملی در جهت حفظ و نگهداری میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی O7- تمایل دولت به شناسایی و بهره گیری از ظرفیت‌های ناشناخته گردشگری مناطق مختلف کشور O8- برنامه‌های حمایتی و سرمایه گذاری سازمان‌های متولی گردشگری در سطح کلان</p>	<p>SO1- معرفی و ثبت ژئوپارک گاوخونی شامل تالاب گاوخونی، محوطه‌ها، شهرها و روستاهای اطراف آن SO2- ایجاد و احداث سایت گردشگری ورزشی و ماجراجویانه در محل تپه‌های ماسه ای SO3- سامان دهی، بهینه سازی، استانداردسازی و توسعه کمپ تپه‌های ماسه‌ای ورزش، جهت گردشگری تفریحی SO4- غنی سازی و تنوع بخشی برنامه‌های گردشگری در جهت کاهش و تعدیل اثرات منفی فصلی بودن گردشگری SO5- برنامه‌ریزی بازاریابی و برندسازی گردشگری ورزش و تعیین روز ورزش در تقویم سالیانه SO6- بهره گیری از توان مالی و سرمایه گذاری بخش خصوصی و تعاونی جهت توسعه و گسترش مراکز تفریحی و گردشگری SO7- ارتقاء تالاب از منطقه حفاظت شده به پناهگاه حیات وحش و پارک ملی</p>	<p>WO1- سامان دهی و بهینه سازی فعالیت‌های تبلیغاتی و بازاریابی گردشگری WO2- بهینه سازی امکانات اقامتی، پذیرائی، خدماتی و حمل و نقل جهت سرویس دهی مناسب به گردشگران WO3- سامان دهی و بهسازی سواحل زاینده رود، به ویژه محل مجاور پل تاریخی ورزش جهت توسعه گردشگری تفریحی WO4- بازسازی و احیاء کاروانسرای تاریخی ورزش جهت برنامه‌های توسعه گردشگری WO5- احیاء و بازسازی ساختارهای سنتی مانند آسیاب‌ها، آب انبارها، یخچال‌ها، عصارخانه‌ها و... در راستای توسعه گردشگری WO6- غنی سازی و تنوع بخشی مراسم روز جهانی تالاب‌ها، روز جهانی زمین پاک، روز جهانی بیابان زدایی و... در منطقه WO7- حمایت از NGOها و سازمان‌های مردم نهاد در راستای حفظ و نگهداری از میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی</p>
<p>تهدیدها (T)</p>	<p>راهبردهای مبتنی بر نقاط قوت و تهدیدها (ST)</p>	<p>راهبردهای مبتنی بر نقاط ضعف و تهدیدها (WT)</p>
<p>T1- تاثیر قطع مکرر و طولانی مدت آب زاینده رود بر معیشت مردم و زوال تدریجی اقتصاد خودکفا و خوداتکالی منطقه T2- تاثیر خشک شدن تدریجی تالاب گاوخونی بر منابع و جاذبه‌های گردشگری منطقه T3- تاثیر خشک شدن زاینده رود و تالاب گاوخونی بر ایجاد و گسترش مخاطرات محیطی و عدم تعادل‌های اکولوژیکی T4- عدم حمایت و پشتیبانی سازمان‌های مربوطه از مرمت و نگهداری آثار تاریخی ورزش T5- روند روزافزون مهاجرت از ورزش به سایر مناطق و شهرهای بزرگ، به ویژه کلان شهر اصفهان T6- فقدان برنامه دقیق و مدون و برنامه‌ریزی راهبردی برای توسعه گردشگری منطقه T7- عدم همکاری، همسویی و هم افزایی ادارات و ارگان‌های مرتبط برای</p>	<p>ST1- احیاء و برقراری مجدد حقایق قطع شده تالاب گاوخونی جهت جلوگیری از نابودی تدریجی آن ST2- برقراری مجدد حقایق هزاران ساله ورزش و روستاهای اطراف بر اساس نظام تقسیم آب زاینده رود ST3- ایجاد مرکز و مکان مناسبی به عنوان نمایشگاه، فروشگاه و مرکز آموزشی صنایع دستی ورزش ST4- فرهنگ سازی و آموزش نسل جدید، جهت حفظ و نگهداری سنت‌های کهن و آداب و رسوم محلی ST5- تهیه و تدوین طرح جامع و برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری ورزش و منطقه اطراف ST6- تهیه طرح توسعه گردشگری روستایی منطقه رودستین، با بهره گیری حمایتی از پتانسیل‌ها و جاذبه‌های متنوع گردشگری ورزش ST7- تهیه طرح توسعه گردشگری منطقه ای، با محوریت هم افزایی منابع و جاذبه‌های گردشگری ورزش ST8- اجرای طرح‌های مطالعات و کاوش‌های</p>	<p>WT1- حفاظت از تالاب گاوخونی و زاینده رود در برابر تعرض و تجاوز افراد و گروه‌های مختلف WT2- برنامه‌ریزی در راستای مدیریت و بهینه سازی مصرف آب در بخش‌های مختلف کشاورزی، انسانی، صنعتی و... WT3- توانمند سازی مسئولان و متصدیان گردشگری از طریق دوره‌های آموزشی و بازآموزی WT4- برنامه‌ریزی جهت تشکیل تعاونی‌های مرتبط با صنایع دستی و گردشگری و حمایت از آنها WT5- بازسازی و احیاء مراتع اطراف تالاب گاوخونی WT6- برنامه‌ریزی کاهش ضریب مخاطرات محیطی ناشی از خشک شدن بستر تالاب WT7- برنامه‌ریزی در راستای تصفیه پساب فاضلاب شهرها و روستاهای محور اصفهان تا گاوخونی، جهت احیاء تالاب و مزارع کشاورزی منطقه</p>

	باستان شناسی در محوطه‌های باستانی منطقه	توسعه گردشگری T8-تاثیرات منفی فرهنگ گردشگران ورودی بر فرهنگ بومی مردم منطقه، و زوال تدریجی سنت‌های کهن ورزش T9- وجود رقبا داخلی با قابلیت‌ها و برنامه‌های مشابه گردشگری ورزش
--	--	---

پس از تدوین راهبردهای اولیه، راهبردهای قابل قبول از مقایسه عوامل داخلی و خارجی ماتریس SWOT از بین این راهبردها انتخاب می‌گردد. تصمیم‌گیری در رابطه با راهبردهای قابل قبول برای برنامه‌ریزی گردشگری با بهره‌گیری از روش تجزیه و تحلیل علمی و قضاوت شهودی صورت می‌گیرد. با توجه به بررسی‌های به‌عمل آمده از بین عوامل داخلی، منطقه ورزش دارای ۸ نقطه قوت در برابر ۷ نقطه ضعف داخلی است. همچنین این منطقه از بین عوامل خارجی دارای ۸ فرصت در برابر ۹ تهدید خارجی است. بر این اساس ورزش در مجموع دارای ۱۶ نقطه قوت و فرصت به عنوان امتیاز و مزیت و تعداد ۱۶ نقطه ضعف و تهدید به عنوان موانع و عوامل محدود کننده مؤثر بر توسعه گردشگری این منطقه است. چنانچه هرکدام از موارد فوق را براساس امتیاز موزون در کنار هم قرار دهیم، نتیجه‌ی به‌دست آمده واقعیت‌های موجود را بهتر نشان می‌دهد:

جدول شماره ۳) وضعیت امتیاز راهبردها و استراتژی‌های مختلف توسعه گردشگری در ورزش

SO			ST			WO			WT		
قوت	۱/۸۸	۳/۱۸	قوت	۱/۸۸	۳/۳۸	ضعف	۰/۷۱	۲/۰۱	ضعف	۰/۷۱	۲/۲۱
فرصت	۱/۳۰		تهدید	۱/۵۰		فرصت	۱/۳۰		تهدید	۱/۵۰	

بر اساس جمع امتیازات موزون راهبردهای ST و SO به ترتیب با ۳/۳۸ و ۳/۱۸ از بالاترین و بهترین امتیاز برخوردارند.

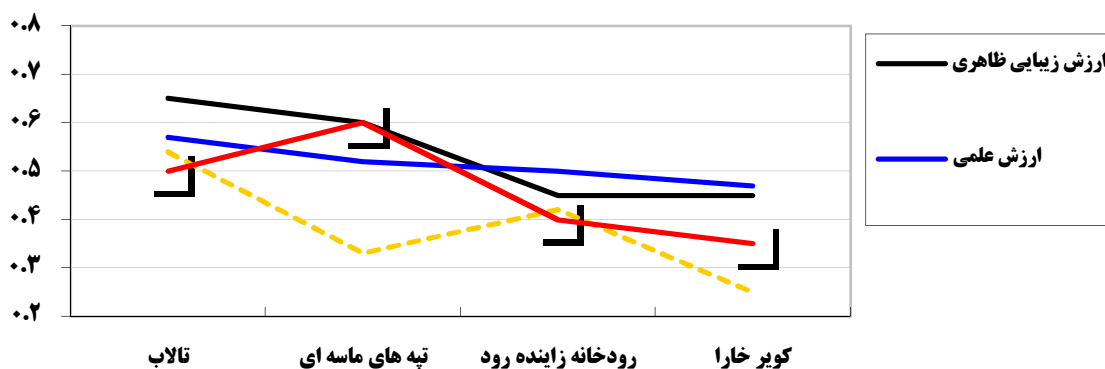
در مجموع ۱۲ راهبرد قابل قبول به شرح ذیل، جهت تهیه جدول برنامه‌ریزی کمی راهبردی QSPM برای اولویت‌بندی راهبردهای قابل قبول مشخص گردیدند.

رتبه جذابیت و اولویت‌بندی هر راهبرد با بهره‌گیری از ماتریس برنامه‌ریزی کمی QSPM مشخص شده و راهبردهایی که بالاترین جذابیت را دارند به عنوان راهبردهای مورد تأکید و دارای اولویت به شمار می‌روند. بدیهی است، در راستای هر کدام از این استراتژی‌ها و راهبردهای کلان، می‌بایست استراتژی‌ها و راهبردهای خرد و برنامه‌ها و پروژه‌های مناسب جهت دستیابی به اهداف مورد نظر تدوین و در دستور کار قرار گیرد.

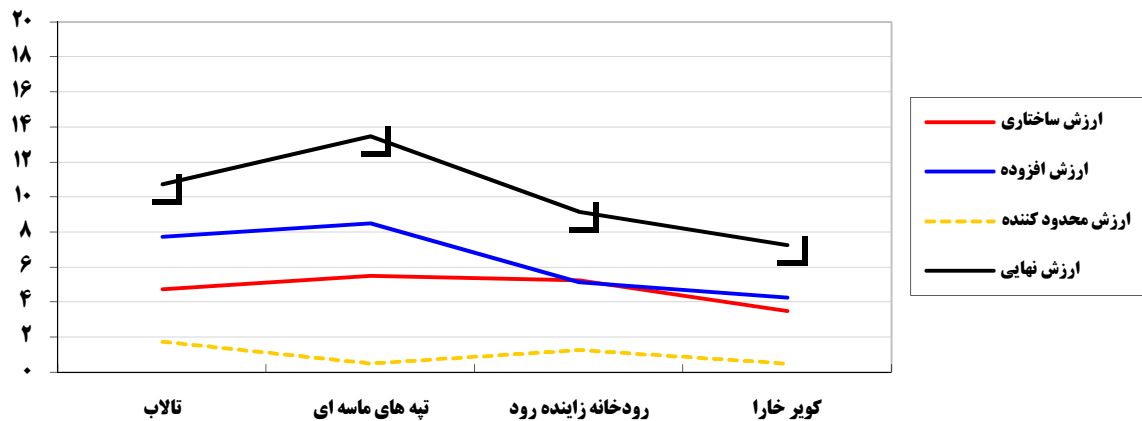
جدول شماره ۴) راهبردهای کلان توسعه گردشگری ورزش بر اساس اولویت و جذابیت نسبی

شرح راهبرد	امتیاز جذابیت	کد راهبرد	ردیف اولویت
احیاء و برقراری مجدد حقابه قطع شده تالاب گاوخونی جهت جلوگیری از نابودی تدریجی آن	۲/۹۶	ST1	۱
برقراری مجدد حقابه هزاران ساله ورزش و روستاهای اطراف بر اساس نظام تقسیم آب زاینده رود	۲/۸۸	ST2	۲
برنامه‌ریزی کاهش ضریب مخاطرات محیطی ناشی از خشک شدن بستر تالاب	۲/۶۰	WT6	۳
معرفی و ثبت ژئوپارک گاوخونی شامل تالاب گاوخونی، محوطه‌ها، شهرها و روستاهای اطراف آن	۲/۵۲	SO1	۴
تهیه طرح توسعه گردشگری روستایی منطقه رودشتین، با بهره‌گیری حمایتی از پتانسیل‌ها و جاذبه‌های متنوع گردشگری ورزش	۲/۴۶	ST6	۵
بهره‌گیری از توان مالی و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تعاونی جهت توسعه و گسترش مراکز تفریحی و گردشگری	۲/۴۳	SO6	۶
برنامه‌ریزی جهت تشکیل تعاونی‌های مرتبط با صنایع دستی و گردشگری و حمایت از آنها	۲/۴۲	WT4	۷
تهیه طرح توسعه گردشگری منطقه ای، با محوریت هم‌افزایی منابع و جاذبه‌های گردشگری ورزش	۲/۳۸	ST7	۸
ایجاد و احداث سایت گردشگری ورزشی و ماجراجویانه در محل تپه‌های ماسه ای	۲/۲۳	SO2	۹
بازسازی و احیاء کاروانسرای تاریخی ورزش جهت برنامه‌های توسعه گردشگری	۲/۱۷	WO4	۱۰
سامان‌دهی، بهینه‌سازی، استانداردسازی و توسعه کمپ تپه‌های ماسه‌ای ورزش جهت توسعه گردشگری تفریحی	۲/۱۱	SO3	۱۱
سامان‌دهی و بهسازی سواحل زاینده رود، به ویژه محل مجاور پل تاریخی ورزش جهت توسعه گردشگری تفریحی	۲/۰۳۵	WO3	۱۲

پس از تکمیل جداول مدل کوچین (پرالونگ اصلاح شده)، نتایج به‌دست آمده به شرح جدول ذیل خلاصه و ارزش هر ژئومورفوسایت مشخص گردید:

شکل شماره ۴) نمودار ارزیابی لندفرم‌های ژئومورفولوژیکی منطقه مورد مطالعه به روش پرالونگ

شکل

شماره ۵) نمودار ارزیابی لندفرم‌های ژئومورفولوژیکی منطقه مورد مطالعه به روش کوچین (پرالونگ اصلاح شده)

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

ارزیابی مقایسه‌ای مهمترین پدیده‌های ژئومورفولوژیکی منطقه در چهارچوب دو مدل پرالونگ و کوچین (مدل اصلاح شده پرالونگ) بیانگر نتایج ذیل است:

۱- ارزیابی عیار گردشگری و عیار بهره‌وری ژئومورفوسایت‌های منطقه تالاب گاوخونی، بر اساس روش پرالونگ، به خوبی امکان مقایسه آنها را میسر می‌سازد. بر این اساس توانمندی‌ها و نقاط قوت و ضعف هر مکان از نظر گردشگری در راستای برنامه‌ریزی مطلوب در آینده مشخص می‌گردد.

۲- بر اساس روش پرالونگ، لندفرم‌های تالاب، تپه‌های ماسه‌ای، زاینده‌رود و کویرخارا به ترتیب از نظر عیار گردشگری، رتبه‌های اول تا چهارم را در این پهنه جغرافیایی به خود اختصاص می‌دهند.

۳- لندفرم تالاب از نظر ارزش زیبایی ظاهری، ارزش علمی و ارزش تاریخی فرهنگی و لندفرم تپه‌های ماسه‌ای از نظر ارزش اجتماعی اقتصادی دارای بالاترین امتیاز می‌باشند.

۴- امتیاز عیار گردشگری تالاب بیانگر قابلیت‌ها و پتانسیل‌های این ژئومورفوسایت از جنبه‌های مختلف در راستای برنامه‌ریزی گردشگری و ضرورت حفاظت و احیاء مجدد بخش‌های خشک شده تالاب است.

۵- علی‌رغم این که تالاب از نظر عیار گردشگری دارای بیشترین امتیاز است، لیکن به دلیل روند خشک شدن آن طی سال‌های اخیر، از نظر عیار بهره‌وری، رتبه پایین‌تری را نسبت به تپه‌های ماسه‌ای به خود اختصاص داده است. مهمترین دلایل این موضوع عبارتند از:

۱-۵- روند رو به گسترش عدم تعادل‌های ایجاد شده در پهنه تالاب، که بیشترین تأثیر را بر دریاچه تالاب برجای گذاشته است.

۲-۵- کاهش شدید و روزافزون تعداد گونه‌های جانوری تالاب به ویژه پرندگان مهاجر طی سال‌های اخیر

۳-۵- فقدان مطالعات و سرمایه‌گذاری‌های لازم در زمینه اکوتوریسم و ژئوتوریسم تالاب

۶- از نظر عیار بهره‌وری نیز تپه‌های ماسه‌ای، تالاب، کویر خارا و زاینده رود در رتبه‌های اول تا چهارم قرار می‌گیرند. امتیاز بالاتر لندفرم تپه‌های ماسه‌ای به دلیل وضعیت کنونی آن از نظر اقتصادی اجتماعی و بهره برداری گردشگری نسبت به دریاچه تالاب است.

۷- نتایج حاصل از رتبه‌بندی و بررسی ارزیابی پایداری لندفرم‌های ژئومورفولوژیکی تالاب بر اساس دو مدل پرالونگ و کوچین، در ارتباط با دو لندفرم تالاب و تپه‌های ماسه‌ای نتایج متفاوتی را نشان می‌دهد. علیرغم اینکه لندفرم دریاچه تالاب بر اساس مدل پرالونگ از بیشترین امتیاز از نظر عیار گردشگری برخوردار است، لیکن بر اساس مدل کوچین، لندفرم تپه‌های ماسه‌ای نسبت به تالاب از امتیاز و رتبه بالاتری برخوردار است.

۸- افزایش امتیاز تپه‌های ماسه‌ای نسبت به دریاچه تالاب در مدل کوچین در مقایسه با مدل پرالونگ، در درجه اول مربوط به تأثیر عوامل محدود کننده مانند وضعیت حفاظتی، دخالت و دستکاری انسان در طبیعت و آلودگی‌های محیطی در محدوده دریاچه تالاب، و در درجه بعد مربوط به وضعیت بهره‌برداری کنونی و قابلیت‌های اقتصادی اجتماعی ژئومورفوسایت تپه‌های ماسه‌ای است.

۹- به نظر می‌رسد در شرایط کنونی با توجه به عدم تعادل‌های ایجاد شده در مناطق مختلف ایران از جمله منابع و جاذبه‌های گردشگری طبیعت در کشور، مدل اصلاح شده پرالونگ (کوچین) برای رتبه‌بندی و ارزیابی پایداری ژئومورفوسایت‌ها و پدیده‌های ژئومورفولوژیک در پهنه‌های مختلف جغرافیایی کشور از قابلیت‌های بهتر و بیشتری برخوردار است. اختصاص جدولی جداگانه برای عوامل محدودکننده، مانند آلودگی‌های مختلف، دستکاری انسان در طبیعت بکر و جنبه‌های حفاظتی و کسر امتیاز آن از مجموع امتیاز جداول ارزش ساختاری و ارزش افزوده، از قابلیت‌های بهتر این مدل نسبت به مدل پرالونگ است. در پهنه جغرافیایی تالاب، ارزش‌های کاربردی مدل کوچین در رابطه با دو لندفرم دریاچه تالاب و زاینده رود، که دچار عدم تعادل‌های ناشی از دخالت‌های نابه‌جای انسان شده‌اند، به خوبی مشخص است.

در مجموع نتایج این تحقیق نشان می‌دهد، منطقه ورزنه و تالاب از قابلیت‌های بسیار ارزشمندی در راستای معرفی و برنامه‌ریزی لازم جهت ثبت به عنوان یک ژئوپارک، برخوردار است. وجود ژئوسایت‌ها، کالچرال سایت‌ها و اکوسایت‌های کم نظیر، همراه با ترکیب جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی، تفریحی، ورزشی، ماجراجویانه، علمی تحقیقاتی، کشاورزی، روستایی و... در کنار هم، از ویژگی‌های بسیار ارزشمند و قابلیت‌های منحصربه‌فرد این منطقه است، که نظیر آن در سایر مناطق و پهنه‌های جغرافیایی کشور کمتر مشاهده می‌شود. معرفی و ثبت ژئوپارک در این منطقه، نه تنها بستر مناسبی را برای توسعه گونه‌های مختلف گردشگری را فراهم می‌کند، بلکه فرصت مناسبی در راستای حفاظت و مراقبت از میراث طبیعی، فرهنگی و تاریخی ارزشمند منطقه می‌باشد. فرصتی که احساس مسئولیت بیشتر در عرصه‌های مختلف منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی را در پی خواهد داشت.

موضوع معرفی و ثبت ژئوپارک گاوخونی در راهبرد 1 SO مورد تأکید قرار گرفته است. با توجه به تعریف یونسکو از ژئوپارک، و تنوع گونه‌های قابل توسعه گردشگری، منطقه ورزنه و تالاب از جنبه‌های مختلف، طبیعی، زمین‌شناسی، بوم‌شناسی، تاریخی، باستان‌شناسی، میراث فرهنگی و... دارای پتانسیل‌های ارزشمندی در این زمینه است.

موقعیت جغرافیایی مناسب در مرکز ایران، حد فاصل استان‌های اصفهان و یزد، واقع شدن در انتهای مسیر رودخانه افسانه‌ای و تمدن ساز زاینده رود، نزدیک ترین آبادی و بهترین و ساده‌ترین مسیر دسترسی به تالاب گاوخونی، مجاورت با کویر مرکزی ایران، تنوع طبیعی و ژئومورفولوژیک، وجود اقتصاد متکی به کشاورزی و دامپروری، برخورداری از تاریخ کهن و فرهنگ غنی و ریشه‌دار زمینه‌های مناسب و مساعدی را در راستای توسعه گردشگری در این منطقه فراهم نموده است.

بررسی قابلیت‌ها و موانع توسعه گردشگری منطقه ورزش و تالاب گاوخونی در محور پایین دست حوضه زاینده رود از طریق ارزیابی و تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر گردشگری این منطقه، و همچنین بهره‌گیری از تحلیل SWOT بیانگر نقاط قوت و فرصت‌های ارزشمند و در عین حال نقاط ضعف و تهدیدهای فزاینده در مسیر توسعه گردشگری این منطقه است.

راهبردهای رقابتی یا تنوع بخشی ST بیانگر و مؤید توان بالقوه منطقه از نظر نقاط قوت داخلی از یک سو و در عین حال وجود عوامل تهدید کننده خارجی از سوی دیگر است. بر اساس راهبردهای (ST) برای جلوگیری از تهدیدها از نقاط قوت استفاده می‌شود. در صورت عدم توجه و عدم برنامه‌ریزی صحیح، عوامل تهدید کننده می‌تواند به تخریب و اتلانف منابع منطقه منجر شود.

زاینده رود علت وجودی ورزش و روستاهای تاریخی متعدد در این منطقه است، که در طول تاریخ محیط مساعدی را برای زندگی مردم در حاشیه کویر مرکزی ایران فراهم نموده است. همان‌طور که در راهبردهای ST1 و ST2 به عنوان اولویت‌های اول و دوم به آن اشاره شد، برقراری مجدد حقابه کشاورزی مردم منطقه، جهت پیشگیری از نابودی تدریجی اقتصاد خودکفا و خوداتکای منطقه، و همچنین برقراری مجدد حقابه زیست محیطی تالاب گاوخونی جهت جلوگیری از نابودی تدریجی آن ضروری است. این تالاب افسانه‌ای در طول تاریخ، سدی استوار در برابر پیشروی کویر و مخاطرات ناشی از آن بوده است.

علی‌رغم اینکه منطقه ورزش و تالاب هرساله پذیرای هزاران گردشگر داخلی و خارجی است، لیکن برنامه‌ریزی مناسب و مطلوب در راستای معرفی و ثبت این ژئوپارک، می‌تواند این تعداد را به چندین برابر افزایش داده و همراه با بهبود وضعیت اشتغال و افزایش درآمد مردم، به رشد و توسعه پایدار منطقه بیانجامد. در این زمینه، علاوه بر راهبردهای کلان اولویت‌بندی شده، راهکارها و پیشنهادهای ذیل می‌تواند از طریق بهره‌گیری از نقاط قوت، کاهش نقاط ضعف و استفاده از فرصت‌های موجود و مقابله با تهدیدها به توسعه گردشگری و توسعه پایدار منطقه کمک نماید:

- ۱- تهیه برنامه جامع و راهبردی معرفی و ثبت ژئوپارک منطقه ورزش و تالاب، و تدوین برنامه زمان بندی و استراتژی‌های مناسب در این زمینه
- ۲- تهیه برنامه راهبردی توسعه گردشگری برای هریک از ژئومورفوسایت‌های منطقه تالاب
- ۳- توجه به برنامه‌ریزی فضایی (آمایش سرزمین) و نگاه یکپارچه به حوضه زاینده رود از سرچشمه تا تالاب، در نظام برنامه‌ریزی کشور، در راستای توسعه پایدار منطقه‌ای و برنامه‌ریزی احیاء تالاب و جلوگیری از خشک شدن آن، با برقراری مجدد حق آبه تالاب از طریق زاینده رود.
- ۴- برنامه‌ریزی مناسب در راستای کاهش ضریب مخاطرات محیطی و پیشگیری از گسترش عدم تعادل‌های اکولوژیکی منطقه. در این زمینه می‌توان به طرح‌هایی مانند مدیریت مصرف آب، تصفیه پساب فاضلاب شهرها و روستاهای طول مسیر رودخانه جهت استفاده در کشاورزی و تغذیه تالاب، پوشش قسمت‌های خشک شده تالاب از طریق کاشت گیاهان و درختان ماسه پسند و شور پسند و... اشاره کرد.
- ۵- برنامه‌ریزی ایجاد سایت مدرن گردشگری ورزشی و ماجراجویانه در محل تپه‌های ماسه‌ای ورزش و تبدیل کردن این منطقه به قطب گردشگری ورزشی و ماجراجویانه استان اصفهان. این منطقه با توجه به وجود پهنه وسیعی از تپه‌های ماسه‌ای و وزش باد در اکثر روزهای سال، به خوبی قابلیت استفاده علاقمندان به ورزش‌های پروازی (پرواز با چتر، بالن، کایت و گلایدر) را دارد. همچنین این منطقه مکان

مناسبی برای توسعه ورزش‌هایی مانند اتومبیل‌رانی، پرش با موتور، پرش با اسب، اسب سواری، شتر سواری و... می‌باشد.

۶- سامان دهی، بهسازی، توسعه و استانداردسازی برنامه‌های گردشگری در محل سایت تپه‌های ماسه‌ای (سایت واحه)، در راستای گسترش گردشگری تفریحی.

منابع طبیعی کشور امانتی الهی و میراثی گرانبهاست که نیاکان ما به نسل‌های امروز سپرده اند. باید بکوشیم تا با بهره‌برداری صحیح، این امانت الهی را سالم و بدون تخریب به نسل‌های آینده بسپاریم. هنوز برای حفظ این میراث ارزشمند طبیعی در حاشیه کویر مرکزی ایران فرصت باقی است.

منابع و مأخذ:

- ۱- اسمعیلی جلودار، محمد اسماعیل (۱۳۸۶) گزارش بررسی و شناسایی باستان شناختی محوطه ریگ سرای (شهرسبا) ورزنه اصفهان، تهران، پژوهشکده باستان شناسی
- ۲- اذانی، مهری و شفیع، غلامرضا (۱۳۹۷) مدیریت آمایش سرزمین و برنامه‌ریزی آمایش منطقه‌ای با تاکید بر تالاب گاوخونی، فصلنامه پژوهش‌های مکانی فضایی، سال دوم، شماره دوم، شماره پیاپی ۶
- ۳- اسمعیلی جلودار، محمد اسماعیل - کامرانی، زهرا - ذوالقدر، سعید (۱۳۹۳) مدارکی نویافته از تولید مهره در اوایل هزاره سوم ق. م در محوطه ریگ سرای ورزنه (سبا)، مطالعات باستان شناسی، دوره ۷، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۴.
- ۴- پور احمد، احمد (۱۳۸۸) قلمرو فلسفه جغرافیا، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- ۵- پیرس، جان‌ای و رایبسون، ریچارد بی (۱۳۸۳)، مدیریت راهبردی (برنامه‌ریزی، اجرا و کنترل)، تهران، انتشارات سمت
- ۶- جلوه نژاد، احمدرضا (۱۳۹۳) تالاب گاوخونی ثروتی که نمی‌شناسیم، ماهنامه دانش نما، ویژه نامه زاینده رود، سازمان نظام مهندسی ساختمان استان اصفهان، شماره پیاپی ۲۳۰-۲۳۲
- ۷- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۵) مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، انتشارات سمت، چاپ بیست و دوم
- ۸- حسینی ابری، سید حسن (۱۳۷۹) زاینده رود از سرچشمه تا مرداب، اصفهان، نشر گلها
- ۹- حکمت نیا، حسن و موسوی، میر نجف (۱۳۸۵) کاربرد مدل در جغرافیا، یزد، انتشارات علم نوین
- ۱۰- خورشید، صدیقه و رنجبر، رضا (۱۳۸۹)، تحلیل استراتژیک، تدوین و انتخاب استراتژی مبتنی بر ماتریس SWOT و تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه فازی، فصلنامه مدیریت صنعتی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج، شماره ۱۲
- ۱۱- درویش، محمد (۱۳۸۸) پیامدهای محیط زیستی مرگ گاوخونی، مجموعه مقالات همایش بررسی بحران زاینده رود، مرکز مطالعات و پژوهش‌های شورای اسلامی شهر اصفهان، اصفهان، انتشارات سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان
- ۱۲- دیوید، فردآر (۱۳۸۸) مدیریت استراتژیک، ترجمه علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی
- ۱۳- رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۴) توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم
- ۱۴- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا - مهدوی، داود - پورطاهری، مهدی (۱۳۹۰) ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای تاریخی فرهنگی ایران با تاکید بر پارادایم توسعه پایدار گردشگری، فصلنامه مطالعات گردشگری، شماره ۱۴
- ۱۵- سرور، رحیم (۱۳۸۴) جغرافیای کاربردی و آمایش سرزمین، تهران، انتشارات سمت
- ۱۶- سیف، عبدالله و محمدی، ملیحه (۱۳۸۹) تفکیک و شناسایی شکلی واحدهای پلایای گاوخونی به منظور تهیه نقشه‌های ژئومورفولوژیکی، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال اول، شماره ۱.
- ۱۷- زرغام بروجنی، حمید و نیک بین، مهنا (۱۳۹۰) سنجش پایداری توسعه گردشگری در جزیره کیش، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، سال دوازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۱
- ۱۸- قدمی، مصطفی و علیقلی زاده فیروزجایی، ناصر (۱۳۹۱) ارزیابی توسعه گردشگری مقصد در چارچوب پایداری، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۷، شماره اول، بهار ۱۳۹۱، شماره پیاپی ۱۰۴

- ۱۹- کلینسلی، دانیل (۱۳۸۱) کوپره‌های ایران، ترجمه عباس پاشایی، تهران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- ۲۰- گلکار، کوروش، (۱۳۸۴)، مناسب سازی تکنیک تحلیلی سوات برای کاربرد در طراحی شهری، مجله صفا، شماره ۴۱.
- ۲۱- محمدی، محمدرضا (۱۳۹۳) مونترولیست خاکستری تالاب‌ها، فصلنامه دانش طبیعت، سال دوم، شماره ۵
- ۲۲- مرادی، احسان (۱۳۹۳) درختی که فرو افتاد، ماهنامه دانش نما، ویژه نامه زاینده رود، سازمان نظام مهندسی ساختمان استان اصفهان، شماره پیاپی ۲۳۰-۲۳۲
- ۲۳- موسوی، میر نجف و عبدالله زاده، مهدی (۱۳۹۲) برنامه‌ریزی استراتژیک گردشگری، تهران، انتشارات آراد کتاب
- ۲۴- مومنی، مهدی (۱۳۸۷) اصول و روش‌های برنامه‌ریزی ناحیه ای، اصفهان، دانشگاه آزاد اسلامی نجف آباد
- ۲۵- نجاری، حبیب الله (۱۳۸۲) تالاب بین المللی گاو خونی، تهران، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست
- ۲۶- نکوئی صدری، بهرام (۱۳۸۸) مبانی زمین گردشگری با تاکید بر ایران، تهران، سمت
- ۲۷- ولا، فرانسوا و نوییل، بیچریل (۱۳۸۴) گردشگری بین المللی، ترجمه محمد ابراهیم گوهریان و محمد مهدی کتابچی، تهران، امیرکبیر
- ۲۸- هریسون، جفری و کارون، جان (۱۳۸۲) مدیریت استراتژیک، ترجمه بهروز قاسمی، تهران، انتشارات هیئت

29-Jafari, J.(2000), Encyclopedia of tourism, Routledge, USA & Canada.۳۰.World

Tourism Organization

30-UNWTO-Anuual report

31-UNWTO Tourism Highlights Edition

32- World Economic Forum(WEF)- The travel and tourism competitiveness report

33-UNWTO Tourism Barometer, Volume 16 , Advance Release, January

